

Domonkos László

Mag hó alatt

Bevezetésként, „minden külön értesítés helyett”, három megélt, személyes példa, három történet.

Valamikor a hatvanas évek első felében Magyarország keleti szélén, Csonka-Bihar egyik kis falujában egy nyolc-tízéves kislány a határban sétálgatva és nyilván sokadszor szemlélve a láthatárt, a távolban kéklő hegyek felé pillantva, a csillapíthatatlan gyermeki kíváncsiság szomjas érdeklődésével kérdezte nagyapját: milyen hegyek azok ott, nagypapa? Az öreg paraszt hümmögött, krákogott, igyekezett hallatlanná tenni a kérdést, de persze tudta ő jól, hogy az unokák faggatózását nem lehet ennyivel leszerelni. Végre nagy nehezen, kényszeredetten, ezerszáz év ős-ázsiai óvatosságával odavetette: nem a mi földünkön nőnek, annyi bizonyos. Ennél többet érdemben a kislány nem tudott kihúzni a nagyapából, pedig próbálkozott néhány-szor...

Valamikor a hetvenes évek közepén egy utolsó éves egyetemista bölcsészkaron kötelező tanítási gyakorlatát végezte a vidéki nagyváros egyik elit egyetemi gyakorló iskolájában, orvosok, ügyvédek, professzorok, párt-funkcionáriusok kiemelt kádergyermekai körében, a hetedik osztályban, magyar irodalomból. Petőfit, a költő magyarországi vándorlásait kellett tanítani, az előre megszabott, kiadandó házi feladat az volt: a nebulók jelöljék meg, kövessék végig Petőfi Sándor hazai kóborlásainak helyszíneit, hol, merre járt a legzseniálisabb magyar huszonéves. „Akkor...le kell rajzolni,

amerre járt?” Igen. „Akkor...lehet Nagy-Magyarország térképet rajzolni?” Igen. Az az egetverő, harsány, spon-tán hurrázás ma is – életem utolsó percéig – itt van a fülemben.

Valamikor a most tovatűnt irtózat-évszázad legvé-gén, közvetlenül a Ceausescu-rezsim bukása után vo-naton utaztunk újra – mert most már lehetett – Erdély-be. Nemcsak a forradalomnak hazudott titkosszolgálati puccson voltunk már túl, de tudván tudtuk azt is, hogy nemsokára szabad választások lesznek Magyarorszá-gon. Az emlékezetes százezres marosvásárhelyi köny-ves-gyertyás tüntetés után és nem sokkal a véres ma-gyarellenés pogrom előtt jártunk. A középkorú kolozs-vári házaspárral persze hogy az éppen aktuális Kárpát-medencei helyzetről beszélgettünk, mind jobban bele-melegedve. A férfi keserűen a román mentalitás meg-változtathatatlanságáról, e sorok írója biztatólag az anyaország ekkor már néhány éve látszó, mindinkább megizmosodni tűnő akarataról, erejéről beszélt. ”Min-degy, uram, úgyse lesznek itt újra a magyarok”, mond-ta a férfi. Felesége, aki addig jobbára csendben üldö-gélt, váratlanul, áttüzesedve felkiáltott: ”de hát nem látod, hogy féllábbal már itt is vannak?”

Eddig a három történet. És ne gondoljon senki arra, hogy holmi töretlen ívet, diadalmas emelkedést kíván-tam volna illusztrálni a három időponttal és a sorrend-del, a hatvanas évek elejétől 1990 elejéig. A menyasz-szony nem ilyen szép, sőt, egyáltalán nem is szép. Vi-harvert erősen, arcán a korai öregedés riasztó nyomai-val, mozgása nehézkes, szeme riadt, mozdulatai této-vák, alakja a valamikori sudár, büszke egyenesség torz,

szomorú maradványa. Ami megmaradt a Hungária nevű hölgy néhai fényességéből, azon is meglátszik, hogy érthetetlenül túl korán, szépsége ragyogásának szinte a teljében indult rohamos romlásnak. Egy pre-montrei szerzetes, a legújabb kori magyar naplóirodalom máig ismeretlen, ragyogó tehetsége, bizonyos Zimándi Pius jegyezte fel ama nevezetes 1956-os esztendő, az évszázad legnagyobb magyar eseménye évének júniusában: "Június 4. Hétfő. Trianon évfordulója. De ki gondol ma már Trianonra? Amikor talán még ennél is nagyobb bajban ül a nemzet. Senki sem beszél ma már Trianonról. Az ezeréves határokról. Az igények lecsökkentek. Mindenki boldog lenne, ha a trianoni határokon belül ugyan, de ismét független és magyar lenne itt a világ, demokratikus berendezéssel, ha nem volnánk többé orosz gyarmat és kommunista állam."

Igen. Az igények lecsökkentek. Pedig 1938, a Felvidék és Kárpátalja mámoros visszatérése óta csak 18, Erdély visszatérése óta 16, a Délvidék visszacsatolása óta mindössze másfél évtized, 15 esztendő telt el. Történelmi léptékkal mérve még csak nem is tized, de csupán század- vagy ezredmásodpercek... És hiába igaz, hogy a Rákosi-rémuralom és az orosz kommunista gyarmati függés idején valóban talán még a trianoninál is nagyobb bajban ült a nemzet: történelmi tény, hogy az alig négy hónap múlva bekövetkező dicsőséges forradalom és szabadságharc napjaiban soha, sehol, semmikor egyetlen halovány célzás, egyetlen szó sem esik Trianonról, visszacsatolásról, területi kérdésekről. A szabadság mindent-kimondó, mindent-feloldó-

felszabadító lázában, szédítő csoda-sodrásában sem. És csupán az 1991-ben kirobbant, a második világháború utáni legelső európai háborút jelentő délszláv öldöklés létrejöttében súlyosan bűnös szerb író, az 1956-ban hét napot Budapesten töltő Dobrica Ćosić romlott és beteges fantáziájában történt meg, hogy holmi délvidéki terület-visszaszerzést emlegettek volna a forradalmároknak...

A hatvanas évek elejének csonka-bihari nagyapja már készen kapott valamit, kíváncsiskodó unokáját kezelendő. Hiszen mindaz, ami alig egy-két évvel a második világháború befejeződése, az orosz birodalmi berendezkedés és kommunista térhódítás legelső, drasztikus tapasztalatai közepette történt az akkoriban alig egy-két esztendő történésekkel – Horthyval, keresztény-nemzeti eszmekörrel, vallási szokásokkal, 1100 éves világképpel, népi mentalitással - mintegy varázsütésre, döbbenetesen rövid idő alatt eltűnt, kiszorult, tovaröppent a köztudatból, jóformán úgy, mintha sohasem létezett volna. Mert akkora volt a váltás, a szörnyű terror okozta össznemzeti félelem – hogy nem történhetett más. Az önvédelem mindenekfölött. Az amnézia, a teljes tudat- és emlékezetvesztés ilyen váratlan, kollektív jellegű betörését egy népközösség életében azonban csak részlegesen lehet az óriási terrorral és a nyomában fellépő természetes emberi rettegéssel magyarázni. A félelem ugyan valóban roppant nagy úr – alig tizenegy év múlva a szörnyű bűnökkel terhelt törpe kisebbséget leszámítva azonban már senki sem félt Magyarországon, több ezer orosz katona nyomorult halála bizonyítja. Aki egy szál géppisztollyal vagy

egyetlen üveg benzines palackkal áll ki Góliát ellen, annak már a világon semmit sem jelentene kimondani a szabadság megrablásával egyenértékű fájdalom indulatával: tolvajok, elég volt, adjátok vissza, ami a miénk, ott a mi testvéreink élnek, ütött az igazság órája. Nem elégséges magyarázat, hogy kevés volt az idő, más volt a helyzet, ilyesmiket hangoztatni akkor, ott nem lett volna „politikus”, „taktikus”. A világ legerősebb hadseregét tizenéves gyerekekkel megverni talán „taktikus”, kiszámítottan „politikus” lépésnek számít?

A forradalmat követő, közel három és fél évtizedes Kádár-korszak minden ellenkező híresztelés dacára a világon semmi mást nem tett, csak elmélyített és kiteljesített egy addigra már réges-rég megindult és elterjedőben lévő, gyorsan mindent és mindenkit behálózó tudati folyamatot. Emlékszem, a hatvanas és a hetvenes években, amikor a Magyar Televízió Híradójában az időjárás-előrejelzés alkalmából Magyarország térképe került a képernyőre, anyám időről-időre megjegyezte: nem szégyellik ezt a csonka országot mutogatni. Szép nyugodtan, indulatmentesen, tényszerű megállapítás gyanánt mondta mindig. Otthon, családi körben. Ezzel helyre is tette magában az egészet. És mi sem akadályozta meg abban, hogy midőn a délvidéki rokonokság került szóba, ha jelen voltak, ha nem, következetesen, minden alkalommal Noviszádot mondjon, Újvidéket még véletlenül sem. Zimándi Pius, akit már emlegetünk, ez a ragyogó íráskészségű, nagyszerű elme és becsületes magyar ember nem 1966-ban vagy 1976-ban vagy pláne még később, hanem 1956 nyarán ír így egy Csonka-Bácskában, Bácsalmáson átélt találkozásról:

”július 14, szombat... Jugoszláviából itt van a sógorom édesanyja.” Igen, Jugoszláviából. Kilenc évvel a Párizsban aláírt békeszerződés után fel sem merülhet, hogy nem Jugoszlávia lehet. És dehogy, dehogy Bácska vagy Délvidék, esetleg akár, üsse kő, netán Vajdaság. Nem. „Jugoszlávia.” Mert az – az. Még neki is. Már ekkor is.

Csoóri Sándor azt írta az elszakított területek problematikájával több szempontból párhuzamba állítható, a tudatból ugyanígy kiesett doni magyar tragédia kapcsán, hogy azokat a háborús történeteket is lelakatolt szájak őrizték, ellentétben például az első világháborús élményekkel. És ilyesmit csak egy tudat nélküli néppel lehet elkövetni! Amelynél a már emlegetett amnézia oly mérvű, hogy az egyén, a családok sorsát a legsúlyosabban befolyásoló, időben meglehetősen friss történeskről, úgy tűnik, egyszerűen semmi sem marad meg a tudatban. Csak a mélytudatban. Ott lenn, a mélységesen mély kútban. Oda leszorítva, lebilincselve. Az elfojtás összes súlyos lélektani torzulásokvetkezményével együtt! Uram, Istenem, hát mi történt velünk, pillanthatunk körbe kétségbeesetten.

És mindig ilyenkor feledkezünk meg egyetlen, döntő fontosságú tényezőről. Szerb Antal így fogalmazta meg: „A magyar megdöbbentő történetének számtalan halálkanyarjában hányszor ért már arra a pontra, ahol minden racionálisabb nép behunyta volna a szemét és lezuhant volna! Zrínyi, ha Nyugaton születik, összeszorított fogakkal, hallgatva esik el: Madách keserű lesz, mint Schopenhauer. De mert itt születtek, magyar szögben lehulló napsugarak alatt, kétségbeesésükből az

és mégis reményen túli reménykedése nőtt ki. Mert itt nem a ráció számít. Ráció szerint már rég elpusztultunk volna. Akik Magyarországon logikusan gondolkodtak, mindig kétségbeestek. Itt a remény a reménytelenségben van. Abban, hogy a végső órákon át, amikor a nemzet sorsán örökösödő riadtan takarja el a szemét, amint az örvény felé közeledünk – hirtelen titkos erőtartalékok nyílnak fel a lélekben. Erőtartalékok, amelyek túl vannak minden ésszel, akarattal elérhető dolog határán, erők, amelyek kegyelemszerűen jönnek, amikor már mindenről le kell mondanunk. Mint a halálos veszedelemben levőnek egyszerre megszázsorozódik a lélekjelenléte, és sohasem sejtett erő száll a karjába, a szemébe, egész élete, elmúlt és jövőendő esztendei mind kapaszkodó kezébe tolulnak: úgy törnek fel olykor a nemzet életében a titokzatos erők, amelyeket felhalmoztak a századok. Mint amikor a görög hajósnak a vihar szörnyű tetőfokán, gyilkos hullámok fölött, megjelent az árboc ormán fényben a Fehér Istennő, Leukothea.

Mindez merőben, majdhogynem garázda módra természetesen mélységesen irracionális, jól tudom. Fehér Istennővel, aki még megjelenhet, lehet ihletetten példálózni, ettől még a kihalt elszakított magyar falvakban, mondjuk itt a közelben Egyházaskéren – „Verbicán” - , a szerémségi Maradékon, Dél-Bánátban vagy éppen Erdélyben a Mezőség tovatűnő valahamagyar volt községeiben a helyzet jottányival sem lesz kedvezőbb, nem születik több magyar csecsemő Felső-hegyen és a Székelyföldön, Beregszászban vagy Lozoncon. Csakhogy magyarázza meg nekem valaki,

hogy 1975-ben a szegedi, egy Ságvári Endre nevű senkiháziról elnevezett egyetemi gyakorló általános iskola hetedikes tanulóit netán vajon szüleik, korábbi tanulmányaik – vagy miféle „titokzatos erők” készíthették arra az örökre emlékezetes örömujjongásra egy legálisan megrajzolható térkép kapcsán? Tizenkét-tizenhárom évesen az ember még olyannyira romlatlan, hogy nemcsak hazudni – még a nélkülözhetetlen élettechnikai minimumhoz szükséges módon képmutatni, színlelni sem tud igazán. És ha 1990 legelején, ott az Erdély felé tartó vonat fülkéjében tudtuk volna, hogy a következő tíz-tizenkét esztendőben a magukat nemzetinek nevező pártok és kormányok mi mindent is követnek majd el – bizonyára nem nyugtázzuk elégedett, befelé somolygó, bizsergető jó érzéssel a kolozsvári házaspár hölgytagjának spontán kifakadását. Hiszen ezeket a gondolatokat, ezeket az érzelmeket, kimondott vagy csak éreztetett kifakadásokat csak éppen azok nem hallották meg – vagy több mint sajtóságos módon „félrehallották” -, akiknek a legeslegjobban kellett, illett volna meghallaniuk... Ne csodálkozzunk hát azon, hogy egy magát nemzetinek tartó hetilapban 2002. augusztus 16-án a gyakran „mértékadónak” nevezett, állítólag nemzeti és keresztény és konzervatív és jobboldali és úgy általában roppant jófiúnak tartott-nevezett értelmiség sajnos, nagyon is tipizálnak tűnő véleménye így jelenik meg: „A magyarság többsége számára a határváltoztatás nem perspektíva. Nemcsak azért, mert ez a nemzetközi politikai viszonyokat tekintve kivihetetlen, hanem mert az emberek többsége olyan felfordulást, amelyben a határrevízió lehetséges

volna, egészséges érzéssel nem is kíván Európában, és azért is, mert a többsége tudja, hogy egy határváltoztatás az etnikai viszonyok kevertsége folytán – attól függetlenül, hogy ezt részben szándékosan idézték elő – immár lehetetlen.

Őszintén bevallom: engem az ilyen és hasonló vélekedések százszor inkább elkésérítenek, és illetlen szavakra késztetnek, mint bármilyen szerb, román, szlovák vagy ukrán megnyilatkozás. „Mert legkutyább, ha a testvér kötöz le” – írta Árpád című nagy versében Illyés Gyula. Viszont éppen ilyenkor jelenik meg a Fehér Istennő. Nem is akárhogyan és nem is akárki képében. Váratlanul és fenségesen. Akiről most rövid ideig szó lesz, annak idején az első szabad magyar kormány, az Antall-kabinet honvédelmi minisztere volt, eredeti foglalkozására nézve történész, mellékesen ragyogó szónok, valaha, az ősködben, az MDF-es hőskorszakban bálványaink, alapító vezetőink egyike. Aki azután alig néhány évvel később, az 1943-as, történelmi nevezetességű szárszói konferencia félszáz éves évfordulójára ugyancsak Szárszón megrendezett és ugyancsak történelmi jelentőségű találkozóról 1993 augusztusában szabályszerűen és igen csúfosan megszökött, s bizony akkortájt véle kapcsolatban is elsőhajthattuk, amit még többekről: Uram, én nem ilyen lovat akartam... Ám az idei év első felében ez az ember valami olyasmit tett le a magyar szellem asztalára, amiről a Magyarok Házában tartott könyvbemutatón a nemzeti értelmiség legjobbjai csak az egyöntetű csodálat és a megrendült elismerés hangján tudtak szólalni. (Holott korábban többen közülük a szerző igencsak

elszánt bírálói közé tartoztak.) Akadt, aki úgy fogalmazott – és igaza volt: talán nem is tudjuk még, mekkora tett, micsoda gigászi lépés volt Für Lajos Magyar sors a Kárpát-medencében című könyvének megjelenése a magyar világban. Amely kötet látszólag „csak” népesedésünk évszázadait vizsgálja 896 és 2000 között, ám az utolsó fejezetben félelmetes erejű és igazságú választ ad az imént idézett, ezúttal inkább nem kommentálandó, orientáló jellegű véleményeknek: „Ne ködösítsünk! Beszéljünk nyíltan, ha kell, nyersen. Senki ne higgye, senki ne gondolja, hogy a világon bármelyik kisebbség – kisebbség akarna maradni. Még azok sem, akiknek nincs anyanemzetük (pl. a baszkok). Mennyivel inkább így van ez azok esetében, akiknek van anyanemzetük, s akik már a pusztta létükért, fönnmaradásukért küzdenek. Miért gondolják derék szomszédaink, hogy ha a szlovákoknak, ruszinoknak, románoknak, délszlávoknak annak idején nem volt jó a kisebbségi sors minálunk, akkor a magyaroknak miért, mitől lenne jó ugyanaz a sors most önáluk? ... A kialakult tragikus helyzet, nyolc évtized minden keserve, tapasztalása, a külhoni és sokszor igen véres események valamennyi tanulsága, megmaradásunk parancsa mind-mind szinte kiáltja, követeli: valóban egyesíteni kell a magyarok nemzetét! Mert különben elveszünk. Egyesíteni pedig csak egyféleképpen lehet: gyökeres határmódosításokkal! Az ijesztően hatalmas XX. századi vérveszteségek után még megmaradt, vergődő és pusztuló 2,5 millió kisebbségi magyart csakis a határok megváltoztatásával lehet életben tartani, sorsát a nép-közösség sorsával egyesíteni...minden igényt, minden

felet kielégítő, mindenkire nézve igazságos rendezés elképzelhetetlen, nem lehetséges. Teljesen igazságos határok tehát nem alakíthatók ki. Csak hát... lehet-e azt mondani, a mi számunkra teljesen igazságtalan határok fenntartása mellett azzal érvelni, hogy úgysem lehet igazságos határokat húzni? ...A felelet igen egyszerű: ha nem lehet teljesen igazságos határokat húzni, az még egyáltalán nem zárja ki, hogy a mostaninál ne lehetne sokkal igazságosabb, etnikailag igazságosabb határrendezést végrehajtani a Kárpát-medencében...A kérdés úgy is megfordítható: ha nem lehet igazságos határokat húzni, akkor az igazságtalanság miért kizárólag minket terheljen, csak bennünket sújtson?"

Für Lajos azonban ennél is tovább megy: "Pontosan tudom", teszi hozzá realistán, "hogy önszántából egyetlen szomszédunk sem mondja: nosza rajta, akkor osztzkodjunk meg igazságosabban... mindez hihetetlen erőfeszítések, már-már emberfelettien szívós, elszánt, kitartó küzdelmek és súlyos áldozatok árán érhető el – ha kicsikarható, ha elérhető. De nincs más választásunk. Ha meg akarunk maradni... Tudom, hogy most sokan fölszisszennek, még a sorsunk felett aggódók is. Sietve megnyugtatom őket: eszem ágában sincs senki emberfiát, főként nem, ha fajtámbéli, arra buzdítani, hogy fejjel menjen a falnak. Nem kell attól tartani, hogy kiadnám a parancsot: fegyvert fogj! Tölts! Tűz! Ha helyzetben lennék, akkor sem. De ha a küzdelem a halvány siker reményével biztathat(na), megismétlem: akkor minden eszköz alkalmazható. Megfordítva ugyanezt: ha már pusztulnunk kell, miért pusztulnánk el birkamódra? Föltartott kezekkel, magunkat megad-

va?... Csak azt írtam és azt mondom újra” összegez az férfiú, aki e művével talán a legszebben példázza, hogy hatvanéves korára mekkora utakat tehet meg egy ember, „a létfontosságú esély kiküzdése tengernyi áldozatot, sok és sokféle erőfeszítést kívánhat, kényszeríthet ki belőlünk. Azzal kellene kezdeni, ami már most megtehető: ne engedjük, ne tűrjük el, hogy – köztünk és körülöttünk – a magyargyűlölő szájtepők, hisztériakeltők oda, arra terelgessenek bennünket, ahová, amerre éppen terelgetni akarnak. Adjuk értésükre: Jó urak! A birkakorszak véget ért.”

Itt abbahagynám ezeknek a döbbenetes soroknak az idézését. Amelyek pontosan úgy hatnak, mint a mélytudatba, szinte a tudatküszöb alá leszorított szörnyű titkok feloldására, kibeszélésére kidolgozott terápia gondosan alkalmazott lépései. Für Lajos alighanem megtette a legfontosabbat: lenyúlt a mélybe, és nem a félművelt ittasak hőzöngésével, nem a terméketlen honfibú éjféli utáni kesergéseivel, hanem a magasan képzett, tapasztalt, kemény hitű szellemi ember terapeuta-intellektusával és könyörtelen szakmai becsületével végrehajtotta a műveletet. Megtétette Hungária aszszonnyal az első lépést abba az irányba, hogy kezdje végre kicsit rendbe szedni magát, ráncba szedni loboncait, fölmutatni hajdani büszke szépségét. A magyarok örök Istene áldja meg ezért Für Lajost. Mi pedig, meglehet, talán még most sem tudjuk, hogy az 1947-es, Magyarország politikai határaitra máig érvényes párizsi békeszerződés, Trianon második, igazi és mai szentesítése óta alighanem a legfontosabb intellektuális lépések egyike tétetett meg véle és általa.

xx Az 1871-es porosz-francia háború után egy francia politikus, bizonyos Gambetta fogalmazta meg az alábbi mondatot: "mindig gondolni rá, sohasem beszélni róla." Külpolitikusaink közül az elmúlt tizenkét évben ugyan mennyi – kettő? három? – ha ismerte ezt a mondatot. Aki meg megpróbálta volna alkalmazni is - nos azokról, mint Könyves Kálmán boszorkányairól, szó se essék. Mivelhogy nincsenek. Nem is voltak. Ám az elfojtások, a mélytudatba, a tudattalanba leszorított tények ellen tudvalevően a kibeszélés a legjobb, a leginkább ajánlott orvosság, gyógyító eszköz. Meg kell tanulnunk – Für Lajostól és Freudtól, szimultán -, hogyan egyeztessük össze a kettőt. Gambetta igazságát a nemzet történelme legnagyobb igazságtalanságának folyamatos kibeszélésével. Vegyük észre a magot a hó alatt. Magyar feladat. Tessék megoldani. Így értjük meg igazán Márai Sándor nagy művének, a Szindbád hazamegy-nek sorait: Szindbád, a hajós és úriember írni kezd, a főpincér pedig elgondolkodva és szomorúan megkérdi tőle: "Hol a régi ország, Szindbád úr?" - A lelkekben, felelte csendesen a hajós.